

Nu & Då

FÖR MEDLEMMAR I VÄSTERVÅLA (SOCKEN) HEMBYGDSFÖRENING

ISSN 2004-1934

”För en levande landsbygd med känd historia”

Nr 1. 2022. Årgång 6

Hembygdsväringens 1970-tal - en guldålder

De senaste två åren har Nu & Då i årets första nummer beskrivit föreningens egen historia under 1950- och 1960-talen. Nu är det dags att se litet närmare på 1970-talet. Det tycks ha varit en guldålder, med djup och bredd. Under årtiondet utforskades blästerugnarna i Dunshammar och platsen utvecklades till ett besökscentrum. Några gravar vid Långgärdet undersöktes också och visade sig vara från vikingatid. Hembygdens dag lockade varje år en storpublik. Inte minst var de krönikespel som uppfördes ett dragplåster. Dessutom presenterades en sockendräkt för män, hembygdsgården utökades med en loge, och ordnade föreningen en lokal för sitt innehållsrika arkiv.

I föreningens arkiv hittar jag den första skrivna verksamhetsberättelsen och den är för 1979. Som vinjett finns en gammal bild av Västervåla kyrka. Dess ursprung är boken *Beskrifning öfver Wästmanland Med sina Städer, Härader och Socknar* av Olof Grau som utkom 1754. Det är en tjock bok på drygt 600 sidor. Boken tycks ha varit spridd och välkänd i äldre tider. När tidningen *Wästmanlands Allehanda* 1904 gav ut en nyttgåva med moderniserat språkbruk står det nämligen i förordet: "måhända är det just denna varma känsla för det egna landet, som funnit genklang i så många västmanländska bröst och gjort Graus beskrifning öfver Wästmanland så omtyckt af hvarje västmanlånding". Läs Olof Graus text om Västervåla på sidan 4.

VERKSAMHETSBERÄTTELSE

Styrelsen för Väster Våla Hembygdsväring får härmed avge följande verksamhetsberättelse för år 1979.

Vinjetten och de första raderna till styrelsens verksamhetsberättelse för år 1979. Illustrationen är ett kopparstick av Carl Eric Bergquist (1711-1781), baserat på en teckning av Olof Grau. Bildtexten är dock inte densamma som i Graus ursprungliga utgåva från 1754. Se sidan 4 för att upptäcka skillnaden.

Kalendarium

Nedanstående aktiviteter fram till september äger rum på hembygdsgården.

1 maj kl. 10-14. Städ dag.

28 maj kl. 14. Årsmöte på tunet.

24 juni kl. 13. Midsommarfirande.

6 juli kl. 13. Invigning av Lillstugan.

6 juli-3 augusti, onsdagar kl. 11-16.

Öppet hus med kaffeservering.

24 juli kl. 11-15. Hembygdens dag.

September. Utflykt.

Oktober. Föreläsning.

27 november (första advent). Adventskaffe.

En liten påminnelse om att årsavgiften för 2022 är 150 kronor.

Foto: Mats Källstig.

Stort tack till alla som bidragit till detta nummer. Björn Clasénus har ansvarat för slutredigeringen. Nästa nummer beräknas komma i juni.

Lisbeth Jonsson

Utgivare: Västervåla Hembygdsväring
Bankgiro: 5619-7783
Websida: www.hembygd.se/v-sterv-la-hembygdsv-f-rening

Redaktion: Lisbeth Jonsson, lisbeth@emmervall.se
070-2715972. Ansvarig för text och foto om inte annat anges.
Tryck: Graf & Bild, Västerås

Hembygdensföreningens 1970-tal

Arkivet berättar ... men inte särskilt mycket

Styrelseprotokollen från 1970-talet är få och knapphändiga och det mesta arbetet avhandlades uppenbarligen inte vid formella möten. Det är främst årsmötesprotokollen som ger information. Hembygdens dag anordnades varje år den första söndagen i juli och där är tidningsartiklar den bästa skriftliga källan.

Medlemsavgiften höjs efter livlig diskussion

En årlig medlemsavgift hade införts 1952 och fastställdes till 1 krona per medlem och år. År 1953 höjdes den till 2 kronor. År 1975 diskuterades den låga avgiften, men årsmötet fastställde oförändrad avgift. Först 1977 beslutades efter livlig diskussion om en höjning till 5 kronor. Medlemsantalet finns noterat i verksamhetsberättelsen från 1979 och var då 155.

Byggnader och föremål

På årsmötet 1970 diskuterades behov av byggnader. Den gamla stockbåten hade en monter men vagnen från Trummelsberg stod i det fria. Föreningen hade erhållit en loge av Avesta Jernverk (Engelsbergs bruk), som stod i Skraphagen i Sörby. Erik Söderkvist åtog sig att flytta den. Skraphagslogen invigdes på sin nya plats på Hembygdens dag 1971.

År 1972 fick föreningen erbjudande från Västanfors-Västervåla pastorat att överta Västervåla gamla ålderdomshem. Styrelsen hade idéer om att rusta upp det och hitta lämplig användning eller bilda en stiftelse tillsammans med pastoratet, men ämnet återkom inte, vilket tyder på att det hela rann ut i sanden.

Ett återkommande ämne var hänggrännor till huvudbyggnaden. År 1976 åtog sig Erik Söderkvist att ordna med detta.

På årsmötet 1979 fick styrelsen i uppdrag att skaffa ytterligare en byggnad till förvaring av alla bänkar. Ett gammalt tornur hittades i en bod på Kaplansgården och togs senare om hand. År 1974 meddelades att föreningen erhållit en tröskvandring från Djupnäs. Det beslöts att forsla den till hembygdsgården och sätta upp den bakom logen.

Skraphagslogen flyttades från Sörby till hembygdsgården 1971. Den är från 1700-talet, men tillbyggnaden till vänster är nyare. Där förvarades stockbåten under flera år. Foto: Hans Philip.

Sockendräkten för män

En kvinnlig sockendräkt hade presenterats 1962. Den kompletterades 1971 med en dräkt för män. Dräkten för kvinnor har färger med symbolisk betydelse. För den manliga dräkten utgick man för västen från en äldre handvävd grårutig väst som Maja Olsson träffat på i en loftbod i Halvarsviken. Knapparna är gjorda efter en knapp som Åke Ljungkvist hittat i en potatisåker. Skospännena är i silver efter en gammal modell. Föreningen lät tillverka tio sådana spänner.

Ann-Sofi och Olle Olsson i Västervåladräkten, ca 1985.

Foto: Kerstin Eilert.

Bildkälla: Västmanlands läns hemslöjdsförbund.

Styrelsen under 1970-talet

Under åren 1970 till och med 1977 bestod styrelsen av Harry Brusling, Dunshammar, Åke Ljungkvist Ombenning, Maja Olsson, Halvarsviken, Erik Söderkvist, Bondfallet och Karin Olsson, Halvarsviken.

Karin Olsson avböjde återval 1978 och Ingvar Bergström, Västansjö valdes in som ny ledamot. Vid årsmötet 1979 avböjde Harry Brusling återval. Han avtackades efter 28 år som ordförande. Hans-Erik Hellman, Skrivargården valdes in som ny ledamot och blev den nye ordföranden.

Hembygdensföreningens 1970-tal

Krönikespel och lokalrevy drog hundratals besökare till Hembygdens dag

"Västervålas hembygdsgård drog rekordstor publik", "Krönikespel i Västervåla blev succé" och "Det hittills bästa Västervåla-spelet!". Så var rubrikerna i lokalpressen under 1970-talet. Upp till femhundra besökare samlades när hembygdensföreningen uppförde historiska krönikespel skrivna av Sixten Thorén.

Hammarmedjan vid Vallsjön

Utspejar sig i mitten av 1700-talet. Smedjan på gränsen mellan Västerfärnebo och Västervåla är på väg att läggas ner. Publiken får möta beslutsfattarna i Bergskollegium och de drabbade smederna. I en av akterna har en björn förirrat sig in i smedjan.

Bergslagsfolk och storpolitik

Här knyts 1700-talet i Engelsberg samman med dramatiska händelser i Finland, med Anjalaupproret och Finska kriget 1808-1809.

Bull-Kari och rallarna

Handlingen kretsar kring järnvägsbygget mellan Stockholm - Ängelsberg, som blev klart 1875.

Beth Söderkvist hade en framträdande roll som den sturska Bull-Kari, med namnet kopplat till bullbakande.

Någon av dessa tre krönikor uppfördes på hembygdsgårdarna 1972-1978, med uppehåll för 1975, då hembygdsgården blev inställd på grund av reparation av sockenstugan. De spelades också i Engelsberg på Engelsbergsdagen.

År 1979 uppfördes en lokalrevy som satts ihop av en grupp aktiva medlemmar. Även den fick ett mycket gott mottagande.

Ovan till vänster: Bergskollegium sammanträder i Hammarmedjan vid Vallsjön (1972). Hembygdsgårdens huvudbyggnad är fortfarande omgiven av skog.

Till vänster: Några av aktörerna i Bergslagsfolk och storpolitik (1973): Erik Gallon och Erik Söderkvist (smederna Jöns och Smitten), Harry Brusling (Carl Eric Mannerheim), Inge Isaksson (bruksbokhållare), Ulf Hildingstam (klockare) och Åke Söderkvist (Lorentz Petter Söderhielm).

Gamla fynd utforskas

Under 1970-talet utforskades fynden i Dunshammar som visat på järnbearbetning. Det var framför allt Harry Brusling och Elis Sundblad som var engagerade och som lade grunden till det nuvarande Dunshammarmuseet. De såg till att det sattes upp ett skyddstak över fyndplatsen och de ordnade kontakter och medel till utgrävningar och datering av fynden. Det började komma allt fler besökare till platsen. Mer om allt detta i framtida nummer av Nu & Då. Föreningen lyckades också ordna arkeologiska utgrävningar vid Långgärdet, vilket utförligt beskrivits i Nu & Då nr 4 2021.

En lokal för arkivet

Hembygdensföreningen har ett omfattande arkiv med bland annat dokumentation från lokala föreningar som upphört. Det är både föreningar som varit specifika för Västervåla och lokalavdelningar av nationella föreningar med olika inriktningar.

År 1971 lyftes frågan om behovet av en fast lokal för detta arkiv. Det hade fram till dess förvarats hos ordförande och riskerade att försvinna med tiden. Det dröjde till 1978 innan frågan fick en lösning. Då accepterade föreningen ett erbjudande från församlingen att mot ersättning inreda och utnyttja en källarlokal i sockenstugan och där finns arkivet sedan dess.

Olof Graus bok: *Beskrivning över Västmanland*

Olof Graus text om Västervåla socken 1754

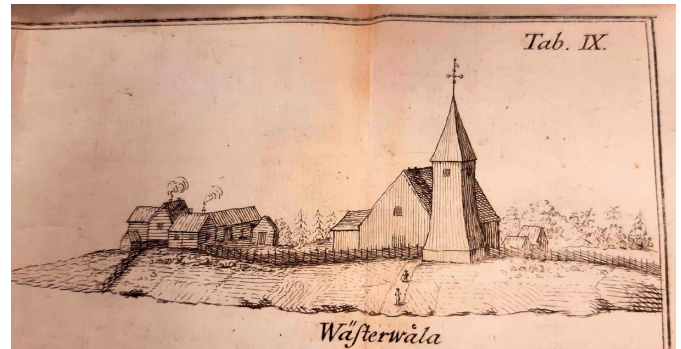
"Wästerwåla socken, så kallad i anseende till en annan socken av Wåla namnet, som öster ut ligger [...], har ej flera än 9 mantal; socken av längden tvärt över henne ifrån norr till söder är 1 ¾ mil vid lag, och bredden, räknad mellan öster och väster, inemot 1 mil. Av dessa 9 mantal är 8 ½ skatte, ¼ krono och ¼ frälse. Eljest ligger Norbärgs socken norr om, Carlbenning öster ut, Wästanfors väster ut och Ramnäs socken i Snäfringe härad, samt Gunnilbo socken [...], på södra sidan. Sjön Åmänningen, som är 1 mil lång och somligstädes tämligen bred ligger mitt i socknen och tar således bort mycket av det förut sagde socknens innehåll, eller det fasta landet: Även så ligga väl 30 smärre insjöar här i socknen, och dessa tillsammans räknade begripa något i sin vidd; så att det fasta landet lär knappt hinna till 1 kvadratmil. Här är ock mest berg, skogar, backar och en oländig jordmån; därför, om icke folket hade sina kolningar för sig och bergsbruk att därav nära sig, så skulle de intet kunna hjälpa sig fram. Äng och betesmark är nog bärande, varför mycken boskap underhålles, varav inbyggarna ta sitt mesta uppehälle: Jämte det idka de även fiske i sjöarna. Den förr nämnde Åmänningen är förträffligt fiskrik, och det kommer därav, att ingen kan betjäna sig i honom av någon not: emedan han är somligstädes grund och full med klippor och stenharar, varför fisken får vara i fred vid lektiderna, då förökelsen sker och således årligen växa till och öka sig: Mete, smånät, krok, drag och dylika små fiskeredskap brukas i honom allenast. Även så är sjön Snyten ymnig av fisk, fastän icke alldeles som den förr nämnde Åmänningen.

Kyrkan här i socknen är byggd av trä och står på kronogrund icke långt ifrån Åmänningen, vid östra sidan av honom. Socken har eljest varit i förra tider annex till Norbärg. Prästgården är ½ kronomantal har en ymnig skog, god äng och betesmark, ett kostligt fiske uti Åmänningen, samt några andra små insjöar på ägor, näml: Bartjärn, Märsjön och Kyan: Utsädet är 6 tunnor vid pass om året: har egen vattenmjölkvarn. Kaplansbolet uppe vid kyrkan är 1/8 kronomantal om 1 tunnans utsäde om året."

Följs av en beskrivning av Engelsberg eller Englikbennings järnbruk, Stabäck och Trummelsberg och avslutas sedan:

"Eljest är 1 tackjärnshytta vid Ombenning, som ligger norr i socknen ovanför Åmänningen inåt Norbärg, vilken tillhör några bergsmän. Sex stycken små mjölkvarnar, förutom prästgårdens, som i förstone nämndes, ligger även här i socknen."

Kommentar: Texten enligt nutida stavning, utom vad gäller namn, men med ordföljd och skiljetecken som originalet. På karta från 1698 skrivs Bartjärn=Barkjärn, Märsjön = Määrsjön, men Kyan hittar jag inte. Kanske ett annat namn för Grillsjön? Observera att Åmänningen skrivs maskulint.

I Graus bok från 1754 finns Västervåla kyrka med på en av flera utvikbara bilagor med kyrkobilder i slutet av boken. Västervåla skrevs som ett ord. De separata bilder som man kan träffa på har rivits ur boken och sålts var för sig. Foto från intakt bok.

Olof Grau och hans bok

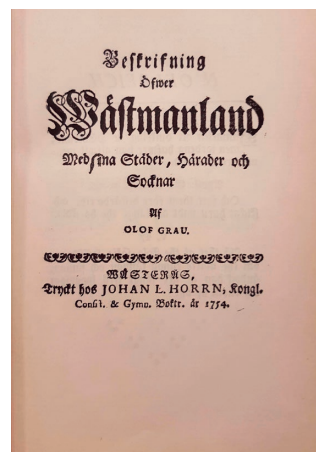
Olof Grau (1722-1774) var son till en förmögen köpman i Västerås. Hans farfarsfar tog namnet Gravius från Gräve socken i Närke, men fadern som bröt prästraditionen ändrade till Grau, som skall uttalas *Grå*. Olof studerade en kort tid i Uppsala och arbetade sedan som kammarskrivare vid Artillerikontoret i Stockholm.

År 1745 utsågs han till salpetersjuderi-inspektör i Uppland, Gästrikland och Västmanland. Alltsedan Gustav Vasa var bönderna skyldiga att leverera urinindränkt jord för kronans behov av salpeter till kruttillverkning. Från sitt tjänsteboställe i Romfartuna åkte Grau runt och inspekterade sjuderier. Han såg till att produktionen ökade och erhöll så småningom av Krigskollegium titeln *direktör*.

Vid den här tiden fanns stort intresse för nya rön som kunde komma lanthushållningen till godo och Linnés reseskildringar inspirerade. Riksdagen beslutade om landskapskartor och landskapsbeskrivningar var på modet. Grau, som ville avhjälpa bristen på en beskrivning över Västmanland, antecknade under sina resor och studerade historiska källor. När hans bok kom 1754 fick den fina recensioner, men kritiserades för de historiska delarna, som är mindre pålitliga.

Olof Grau var gift med en komministerdotter och de fick fem barn. Han avled av lungsot vid 52 års ålder.

I Västmanlands fornminnesförenings årsskrift 1954

skriver Torbjörn Norman: "Olof Grau var ingen märklig hävdtecknare, ingen framstående författare. Hans verk är trohjärtat, enkelt och flärdfritt - som han själv. Men den bild han skänkt av sin tids Västmanland är oskattbar, och föredömlig är kärleken till hembygden och dess minnen, som satte pennan i hans hand".